

1 Inleiding

“De mensen in dit boek (red: ‘Uit elkaar’ van Cornald Maas) vertellen openhartig en eerlijk over de gevolgen van de scheiding van hun ouders voor hun eigen levens. Ze zijn vast van plan om het anders te gaan doen dan hun ouders die in hun ogen van hun voetstuk zijn gevallen. Maar ze zoeken uiteenlopende ‘oplossingen’: sommigen trouwen niet, sommigen juist wel, met de ambitie om er een voorbeeldig huwelijk van te maken, en zijn vast van plan om zelf nooit te scheiden, al slaagt niet iedereen in die missie. Sommige krijgen kinderen, anderen juist niet, omdat zij hun kinderen niet willen aandoen wat hunzelf door hun ouders is aangedaan. Velen vertellen hoe kwetsbaar ze in het leven staan, omdat ze al op jonge leeftijd de fundamenteën voor een veilig, zeker bestaan misten. Ze durven geen conflicten aan te gaan, of reppen van verlatings- en bindingsangst die ze door de scheiding van hun ouders hebben opgelopen. Ze komen pas laat aan hun eerste relatie toe, of ze zijn niet in staat om langdurige relaties te onderhouden, omdat ze zich maar moeilijk kunnen hechten. En ook in gelukkige omstandigheden blijft de twijfel knagen.” (Maas, 2010, p. 15).

Scheiding komt vaak voor in Nederland: één op de drie huwelijken strandt. Voor ouders, maar met name voor hun kinderen, is een scheiding een heftige gebeurtenis: de stabiele basis vertoont ineens een ernstige breuk. Een groot deel van de kinderen die betrokken zijn bij een echtscheiding zit op de basisschool en heeft (tijdelijk) problemen met de verwerking van of het omgaan met de scheiding. Dit betekent dat basisscholen in Nederland veelvuldig in aanraking komen met echtscheiding en daaraan gerelateerde problemen. Toch zijn er nog maar weinig scholen die structureel aandacht besteden aan echtscheiding of duidelijke richtlijnen op papier hebben staan over het omgaan met echtscheiding op school.

In deze inleiding verantwoorden we vanuit diverse invalshoeken en vanuit wetenschappelijk onderzoek waarom we een schoolbreed beleid voor echtscheiding voorstaan.

1.1 Het probleem

De laatste dertig jaar is er veel onderzoek gedaan naar de gevolgen van echtscheiding voor kinderen. De conclusies zijn duidelijk: in veel gevallen heeft echtscheiding – of het niet (goed) begeleiden van een kind in echtscheiding – negatieve gevolgen voor de ontwikkeling van een kind. Gedragsproblemen, emotionele problemen, moeilijkheden in sociale relaties, kwetsbare eigen relatie- en gezinsvorming, riskante gewoonten en schoolproblemen komen vaker voor bij scheidingskinderen dan bij kinderen die opgroeien in harmonieuze gezinnen (Spruijt & Kormos, 2010). Kinderen die een echtscheiding doormaken, hebben in veel gevallen (tijdelijk) problemen, die zich

onder andere openbaren op de basisschool, individueel of in de groep. Belangrijke problemen die zijn gerelateerd aan school zijn bijvoorbeeld lagere cijfers, concentratieproblemen en spanningen in het contact met anderen.

1.2 De school

Scholen proberen zo goed mogelijk aan te sluiten bij de onderwijs- en zorgbehoeften van de leerling om een zo optimaal mogelijke ontwikkeling van het kind te realiseren. Als de ontwikkeling van een kind als gevolg van een echtscheiding in gevaar komt, moet er hulp geboden worden. De school is naar ons idee de aangewezen plaats om eerste hulp en alledaagse begeleiding te bieden aan kinderen in echtscheidingssituaties. Waarom precies?

- Echtscheiding is een 'niet te omzeilen' maatschappelijk gegeven dat via ouders en kinderen ook de school binnenkomt. De school is onderdeel van deze samenleving en moet omgaan met deze werkelijkheid. Ze moet passende hulp kunnen bieden als kinderen problemen hebben die samenhangen met een echtscheiding.
- Vanuit de Wet passend onderwijs is elke school verplicht om alle kinderen passend onderwijs te bieden. Kinderen die een echtscheiding doormaken, zijn (tijdelijk) niet in balans en hebben een specifieke onderwijs- of zorgbehoefte. Vanuit de gedachte 'passend onderwijs' en vanuit de huidige zorgroute in het primair onderwijs is het een taak van de school om planmatig met zorg gerelateerd aan echtscheiding om te gaan.
- De school speelt een belangrijke rol en is een veilige en constante factor in het leven van een kind. Zeker ten tijde van een echtscheiding, een roerige periode waarin veel veranderingen plaatsvinden en veel emoties de revue passeren, is het prettig dat het kind steun krijgt vanuit een stabiele, veilige basis.
- De school en de leerkracht kennen het kind en zijn ouders goed. Leerkracht en kind zijn dagelijks in contact met elkaar. Ouders komen regelmatig op school. School en leerkracht vormen een bekende en vertrouwde omgeving voor zowel kind als ouders.
- De school, en specifiek de leerkracht, wordt vaak als een van de eersten geconfronteerd met de gevolgen van een (op handen zijnde) echtscheiding en merkt dat er iets aan de hand is. De leerkracht merkt vaak als eerste bepaalde veranderingen in gedrag of leerprestaties bij het kind op. De school heeft op dit vlak een belangrijke signalerende rol.
- De didactische verantwoordelijkheid van de school vraagt om doelgericht pedagogisch handelen om de pedagogische voorwaarden tot leren te handhaven, ook als deze worden beïnvloed door een echtscheiding. Een schoolbreed beleid is hierin ondersteunend voor het handelen van de leerkracht, IB, zorgteam of zorgadvies-team.
- De school onderhoudt op basis van deze signaalfunctie nauwe contacten met diverse hulpverleningsinstanties zoals schoolmaatschappelijk werk, Jeugdzorg, CJG en de gemeente. Een samenwerking tussen school en deze instanties is van belang

bij het goed begeleiden van kinderen in probleemsituaties zoals bij echtscheiding. Bovendien komen zodoende deze instanties op een efficiënte wijze in contact met hun doelgroep.

1.3 Het beleid

In Nederland wil de overheid dat alle kinderen gezond en veilig kunnen opgroeien, dat elk kind een passende plek in het onderwijs heeft en een diploma haalt. Op deze manier zijn kinderen goed voorbereid op hun toekomst in de maatschappij en kunnen ze zelf ook een steentje bijdragen aan de samenleving. Als kinderen problemen hebben, moeten ze passende hulp krijgen. Juist dán is wat extra aandacht van de leerkracht nodig of een gesprek met een daadkrachtige maatschappelijk werker (website ministerie van OCW, Wettelijke borging in en om de school (pdf), 2009).

Het beleid voor echtscheiding dat we in dit boek beschrijven, sluit aan bij deze visie en bij de ontwikkelingen en adviezen van het ministerie van Onderwijs voor primair onderwijs: passend onderwijs.

“Vanaf augustus 2014 gaat de Wet passend onderwijs van kracht. Deze wet beschrijft in grote lijnen dat scholen altijd passend onderwijs moeten bieden; in eerste instantie binnen de eigen school en als dat niet lukt, elders binnen een samenwerkingsverband van scholen. Scholen hebben een zorgplicht: niet de ouders, maar de school is verantwoordelijk voor het bieden van passend onderwijs en gaat op zoek naar een goed alternatief voor het kind.”
(www.passendonderwijs.nl).

De zorgstructuur in het Nederlandse primair onderwijs is in ontwikkeling. Het kabinet is bezig het stelsel van speciale onderwijszorg te herzien. In grote lijnen komt het erop neer dat scholen verplicht worden een passende onderwijsplek te bieden voor alle leerlingen. In deze vernieuwde zorgstructuur gaan scholen nauw samenwerken met gemeenten die eveneens een andere rol krijgen. Gemeenten worden verantwoordelijk voor de jeugdhulp, de uitvoering van de kindbeschermingsmaatregelen en de jeugdreclassering (Conceptvoorstel Jeugdwet, 2012).

De nieuwe Jeugdwet en het wetsvoorstel ‘passend onderwijs’ bevatten complementaire bepalingen over samenwerking. Beide voorstellen beschrijven dat gemeenten en samenwerkingsverbanden van schoolbesturen een plan moeten maken waarin zij in overeenstemming met elkaar aangeven hoe jeugdhulp en passend onderwijs worden ingericht. Daarnaast hebben zowel gemeenten als schoolbesturen de verantwoordelijkheid om de individuele ondersteuning aan een kind of gezin af te stemmen met andere voorzieningen op het gebied van gezondheidszorg, onderwijs, maatschappelijke ondersteuning, werk en inkomen. Gemeenten hebben daarnaast de verantwoordelijkheid het pedagogisch klimaat in gezinnen, wijken, buurten en kinderopvang te versterken.

De nieuwe Jeugdwet en het wetsvoorstel ‘passend onderwijs’ zorgen onder andere voor kortere lijntjes tussen zorg en onderwijs. De professionals uit de diverse instellingen (scholen, jeugdhulp, orthopedagogen) kunnen op deze manier beter en efficiënter met elkaar samenwerken en maatwerk leveren en beter in contact komen met hun doelgroep waardoor de hulp aan jeugd en gezin beter en efficiënter geregeld wordt.

1.3.1 De 1-zorgroute en handelingsgericht werken

In de onderwijspraktijk wordt passend onderwijs vaak gerealiseerd met behulp van de 1-zorgroute (Clijsen e.a., 2007). Daarom bespreken we deze zorgroute hieronder.

De 1-zorgroute biedt een kader voor zorg in het onderwijs en is bedoeld om onderwijs passend te maken aan de onderwijsbehoeften van alle leerlingen. De afstemming van het onderwijs op de onderwijs- en zorgbehoeften van het kind staat hierbij centraal. Met behulp van de 1-zorgroute wordt de ontwikkeling van het kind nauw gevolgd en op een geschikte manier begeleid.

De 1-zorgroute is gebaseerd op de uitgangspunten van handelingsgericht werken. HGW wordt wel beschreven als de kern van de 1-zorgroute.

“Handelingsgericht werken beoogt de kwaliteit van het onderwijs en de begeleiding voor alle leerlingen te verbeteren. HGW maakt adaptief onderwijs en doeltreffende leerlingbegeleiding concreet, zodat een schoolteam effectief kan omgaan met verschillen tussen leerlingen. HGW is een planmatige en cyclische werkwijze waarbij onderwijsprofessionals (leerkrachten, interne begeleiders en leidinggevendenden) de volgende zeven uitgangspunten toepassen:”

1. De onderwijsbehoeften van leerlingen staan centraal.
2. Het gaat om afstemming en wisselwerking.
3. De leerkracht doet ertoe.
4. Positieve aspecten zijn van groot belang.
5. We werken constructief samen.
6. Ons handelen is doelgericht.
7. De werkwijze is systematisch, in stappen en transparant.

De cyclus handelingsgericht werken kent vier fasen die uitgewerkt worden in zes verschillende stappen

- Fase 1 Waarnemen/signaleren,
- Fase 2 Begrijpen/analyseren,
- Fase 3 Plannen,
- Fase 4 Realiseren.

(Pameijer, Van Beukering & De Lange, 2010).¹

¹ Voor een uitgebreidere toelichting op HGW verwijzen we naar het boek *Handelingsgericht werken* van Pameijer, Van Beukering & De Lange).

De 1-zorgroute en handelingsgericht werken worden inmiddels veelvuldig gebruikt in het primair onderwijs en blijken succesvol (Amsing e.a., 2009). Leerkrachten werken planmatiger, hebben meer overzicht over hun groep, stemmen hun onderwijs beter af op de onderwijsbehoeften van de leerlingen en denken in kansen in plaats van in beperkingen (Gijzen, 2012).

Juist omdat deze manier van planmatig handelen bekend is en succesvol blijkt binnen het primair onderwijs én omdat echtscheiding eveneens om een planmatige aanpak vraagt die aansluit bij de huidige zorgstructuur, maken we hiernaar in dit boek een koppeling. Op die manier past u een schoolbreed beleid voor echtscheiding het gemakkelijkst in uw huidige manier van werken in en sluit u tevens aan bij recente onderwijsvernieuwingen.

Het bovenstaande betekent echter niet dat u *School en echtscheiding* niet kunt gebruiken als u niet werkt volgens de 1-zorgroute of handelingsgericht werken niet gebruikt. In de praktijk zal blijken dat u omgaan met echtscheiding eenvoudig inpast in uw huidige zorgroute.

1.4 De ouders

Ouders zijn onlosmakelijk verbonden met de school. Met het kind komen ook de ouders de school binnen. Dat is mooi, want ouders spelen een cruciale rol bij de opvoeding en de ontwikkeling van het kind. Daarnaast brengen ouders veel waardevolle kennis en ideeën de school in. Voor een optimale ontwikkeling van het kind is het noodzakelijk dat school en ouders een goed contact hebben en samenwerken. Diverse literatuurstudies (Spruijt & Kormos, 2012; Mulligen, Gieles en Nieuwenbroek, 2008; Marzano, 2007) hebben positieve relaties aangetoond tussen de mate van ouderbetrokkenheid en een optimale ontwikkeling van kinderen. Goed contact met ouders vergroot de betrokkenheid van ouders met de school. Ouderbetrokkenheid levert bijvoorbeeld een positieve bijdrage aan:

- het verbeteren van de leerresultaten,
- de school als ontmoetingsplek voor ouders en wijkbewoners,
- de betrokkenheid van ouders bij schoolse activiteiten,
- het bevorderen van sociale cohesie,
- het bevorderen van de integratie,
- het bevorderen van de brede ontwikkeling van kinderen,
- de werkdrukverlaging van de leerkracht door hulp van klassenouders.²

In de begeleiding van kinderen is het dus belangrijk dat u constructief samenwerkt met ouders, ook al liggen de ideeën voor opvoeding nog zo ver uit elkaar. Als de school te maken krijgt met een echtscheiding, werkt een goed contact met ouders en een hoge ouderbetrokkenheid in het voordeel. De school is reeds op de hoogte van

² Bron: www.leerkracht24.nl/dossier3310

de thuissituatie van de kinderen, weet in grote lijnen hoe het kind opgroeit, kent de ouders, spreekt ze regelmatig en werkt samen met hen aan de ontwikkeling van het kind. Goede ouderbetrokkenheid is een belangrijke pijler bij het omgaan met echtscheiding: tijdens ‘mindere’ tijden kunt u terugvallen op de basis die er ligt en van waaruit wederzijds vertrouwen is gegroeid.

1.5 Conclusie

Gezien de grootte van het probleem ‘echtscheiding’, gezien de recente ontwikkelingen in het onderwijs- en jeugdbeleid, gezien de doorslaggevende rol van de school in onze samenleving en gezien de cruciale samenwerking tussen school en ouders als het gaat om de ontwikkeling van het kind, zijn wij van mening dat het tijd is dat scholen echtscheiding op de agenda zetten, een heldere visie formuleren over hoe om te gaan met echtscheiding en een beleid voor echtscheiding daadwerkelijk gaan uitvoeren op de werkvloer.

Met dit boek willen wij een bijdrage leveren aan het implementeren en toepassen van een beleid voor echtscheiding op scholen. We leggen de nadruk op de alledaagse begeleiding van het kind door de leerkracht, in samenwerking met IB, en bedoelen hiermee dat u als leerkracht een belangrijke spil bent bij het signaleren van problemen gerelateerd aan een echtscheiding en bij de begeleiding van problemen gerelateerd aan echtscheiding op ogenschijnlijk alledaagse momenten in de interactie met het kind.